

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษารูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย เป็นการศึกษาโดยใช้วิธีวิทยาเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนที่สามารถรักษาความปลอดภัยตนเอง และเพื่อศึกษารูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชนเป้าหมาย

วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยครั้งนี้มีเป้าหมายหลักที่สำคัญในการศึกษา คือ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนที่สามารถรักษาความปลอดภัยตนเอง และเพื่อศึกษารูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชนเป้าหมาย ซึ่งการวิจัยนี้ใช้วิธีวิทยาเชิงคุณภาพเพื่อนำข้อมูลเชิงคุณภาพมาวิเคราะห์

การเลือกปรากฏการณ์ที่ศึกษา

ในการวิจัยนี้เลือกศึกษาปรากฏการณ์ในพื้นที่ที่เป็นแหล่งชุมชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความสงบเรียบร้อยทั้งที่ภายนอกมีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นชุมชนที่มีความแตกต่างในเรื่องวัฒนธรรมการนับถือศาสนาอย่างชัดเจน กล่าวคือ คนในชุมชนประกอบไปด้วยคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธและคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม แต่คนทั้งสองกลุ่มก็ยังสามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสะดวกสบาย และมีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างเข้มแข็ง ซึ่งการจัดตั้งเช่นนี้แสดงออกถึงความสามัคคีของคนในชุมชน

การเข้าสู่พื้นที่และการเก็บข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่การศึกษาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งการเข้าสู่พื้นที่ในการศึกษาเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องเข้าสู่พื้นที่โดยได้รับคำแนะนำจากผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครรักษาความปลอดภัย และชาวบ้าน เมื่อมีความคุ้นเคยและความไว้วางใจต่อกัน เน้นการพูดคุยแบบกันเองพร้อมที่จะพูดคุย เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เป็นประเด็นต่าง ๆ ตามแนวข้อคำถามที่เกี่ยวกับชุมชน

วิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกตามวัตถุประสงค์ เพื่อให้ทราบถึงเงื่อนไขหรือกระบวนการต่าง ๆ ในการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชน โดยผู้วิจัยจะเตรียมแนวคำถามที่จะใช้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ประกอบด้วย 1) แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล 2) แนวคำถามในการสัมภาษณ์ และ 3) แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม มีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

1) ขั้นตอนที่ 1 การสืบค้นองค์ความรู้ของสภาพทั่วไปของชุมชนที่สามารถรักษาความปลอดภัยตนเอง โดยศึกษาประเด็นต่าง ๆ คือ

ศึกษาเอกสาร (documentary study) เป็นการศึกษาเอกสาร แหล่งข้อมูลในส่วนของข้อมูลเชิงเอกสารนั้นจะสามารถรวบรวมได้จาก ข้อมูลท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการเก็บข้อมูลมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยผู้วิจัยจะใช้บทบาทของผู้วิจัยแบบเปิดเผย โดยมีผู้ช่วยในการวิจัย คือ เจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ศึกษา เคยเป็นเพื่อนร่วมงานและมีความเต็มใจให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยเป็นอย่างดี ซึ่งผู้วิจัยจะใช้วิธีการประสานงานโดยตรงกับประธานองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งรู้จักและมีความสนิทสนมกันกับผู้วิจัย เมื่อครั้งที่ผู้วิจัยได้ไปปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ โดยจะทำการชี้แจงและทำความเข้าใจในรายละเอียดของการวิจัยทั้งหมด เพื่อให้ได้รับความร่วมมือจากชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล ตลอดจนได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากที่สุด

วิธีการศึกษา

(1) ตรวจสอบเอกสารข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data)
 (2) สัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำชุมชน โดยใช้เครื่องมือซึ่งเป็นแบบสอบถามไม่มีโครงสร้างเพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน ซึ่งมีแนวคำถามในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ประกอบด้วยประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของชุมชน และสภาพทั่วไปของชุมชน ประกอบด้วยองค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางชีวภาพ องค์ประกอบทางสังคม และองค์ประกอบทางเศรษฐกิจ

2) ขั้นตอนที่ 2 ศึกษารูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชน โดยศึกษาในประเด็น ศึกษาการพัฒนาต้นแบบ (prototype study) ที่ใช้กระบวนการของการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Study - PAS) ตามขั้นตอนดังนี้

วิธีการศึกษา

(1) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการรูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชน มีแนวคำถามในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลพัฒนาการในรูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชน โดยชุมชน กระบวนการจัดรูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชนในพื้นที่ 3 จังหวัดโดยชุมชน ประสิทธิภาพก่อตั้งหน่วยรักษาความปลอดภัย ทำให้ทราบถึงภูมิหลัง ประสบการณ์ ความรู้ ความคิดเห็น ความรู้สึก ทักษะคติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพรวมของชุมชนที่มีต่อเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และผู้วิจัยยังจะทราบถึงแนวทางหรือกระบวนการทางสังคมที่มีลักษณะเป็นรูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชน โดยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง พร้อมกับใช้ผู้ช่วยนักวิจัยช่วยดำเนินการสัมภาษณ์ให้ด้วย เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาอันเนื่องมาจากการสื่อสารที่ไม่เข้าใจกัน (ภาษาต่างกัน)

(2) การจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน เพื่อระดมความคิดเห็นตลอดจนกระตุ้นจิตสำนึกเกี่ยวกับปัญหาความไม่สงบในพื้นที่และร่วมกันสร้างรูปแบบในการรักษาความปลอดภัยของชุมชน

(3) จัดประชุมตัวแทนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้แทนองค์กร ผู้แทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณากลับกรองข้อมูลและรายงานการศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการวิจัยครั้งนี้ การกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักให้มีความสอดคล้องกับการศึกษาวิจัย จากการศึกษาหนังสือเรื่อง การศึกษาเชิงคุณภาพ: เทคนิคการวิจัยภาคสนาม ซึ่ง เบญจา ยอดคำเนิน แอ็ดดิกซ์ และคณะ (2544: 99) ได้แนะนำวิธีการสุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมกับการศึกษาในชุมชนว่า ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) นั้น ถ้าตัวผู้วิจัยเองยังมีอาจคาดคะเนให้แน่ชัดว่าใครคือผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลหลักจริง ๆ ในชุมชน ซึ่งก็เช่นเดียวกันในกรณีการศึกษาวิจัยนี้ที่ถ้าถามว่าบุคคลใดในชุมชนที่มีหน้าที่ในการรักษาความปลอดภัยให้กับชุมชน ในเบื้องต้นผู้วิจัยก็จะนึกถึงเจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ ฝ่ายปกครองซึ่งเป็นไปตามด้วยทฤษฎีหมายที่ระบุไว้เพื่อใช้ในการรักษาความปลอดภัยของกับชุมชน ซึ่งมีลักษณะเป็นการรักษาความปลอดภัยอย่างเป็นทางการ จากการศึกษาในบทที่ 2 ผู้วิจัยพบว่าความปลอดภัยที่เกิดขึ้นในชุมชนมิได้เกิดจากการกระทำของบุคคลซึ่งเป็นไปตามด้วยทฤษฎีหมายที่ได้มอบหมายหน้าที่ไว้อย่างเป็นทางการแต่เพียงเท่านั้น แต่ยังเกิดจากสิ่งอื่น ๆ อีกที่อยู่ในรูปของการกระทำที่ไม่เป็นทางการ เช่น พลังในท้องถิ่นที่เกิดจากตัวประชาชนที่มีกระบวนการคิด ความเชื่อที่ศรัทธาใจมุ่งมั่นในการรักในถิ่นฐานบ้านเกิด ตลอดจนทรัพยากรในท้องถิ่นที่เอื้อประโยชน์ในการรักษาความปลอดภัย ฯลฯ ซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ วิจัยยังมีอาจสรุปด้วยตนเอง

ว่ารูปแบบในการรักษาความปลอดภัยของชุมชนนั้นประกอบไปด้วยสิ่งใดและมีผู้ใดเกี่ยวข้องบ้าง ซึ่งยังเป็นสิ่งที่ไม่ชัดเจนอยู่ ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยควรจะเริ่มจากการเข้าไปพูดคุยหรือซักถามเกี่ยวกับประวัติและโครงสร้างชุมชนกับผู้นำที่เป็นทางการของชุมชน ซึ่งอาจจะเริ่มที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านก่อน จากนั้นจึงสอบถามกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านว่าใครในชุมชนที่เป็นผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลหลักตามประเด็นการศึกษาของผู้วิจัยได้จริง ๆ โดยจะสุ่มตัวอย่างในลักษณะนี้ไปเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่องจนกระทั่งได้ผลการศึกษาที่ให้ข้อมูลซ้ำ ๆ กัน และไม่สามารถหาข้อมูลใด ๆ มาเพิ่มเติมได้อีกแล้ว ผู้วิจัยจึงเห็นควรหยุดกระบวนการศึกษา รวบรวมผล และดำเนินการสรุปผลการศึกษาต่อไป

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ ชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) ชุดอาสารักษาหมู่บ้าน (อรบ.) อาสาสมัครเจ้าหน้าที่โครงการ (อส.ชรบ.) และชาวบ้านจากชุมชน จำนวน 24 คน ดังนี้

- 1) ผู้ให้ข้อมูลความเป็นมา พัฒนาการ และสภาพทั่วไปของชุมชน อายุ 45 ปี
- 2) ผู้ให้ข้อมูลความเป็นมาและเหตุการณ์ความไม่สงบที่เป็นจุดเริ่มต้นของกฎกติกาในการรักษาความปลอดภัยในชุมชน อายุ 52 ปี
- 3) ผู้ให้ข้อมูลสภาพความเป็นอยู่และการดำรงชีวิต (วิถีชีวิตของคนในชุมชน) อายุ 57 ปี
- 4) ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน จำนวน 2 คน อายุ 40 ปี และอายุ 44 ปี
- 5) ผู้ให้ข้อมูลประวัติการก่อตั้ง อรบ.ชรบ. จำนวน 2 คน อายุ 42 ปี และอายุ 35 ปี
- 6) ผู้ให้ข้อมูลด้านกฎระเบียบข้อบังคับของชุด อรบ.ชรบ. จำนวน 2 คน อายุ 38 ปี และอายุ 32 ปี
- 7) ผู้ให้ข้อมูลกฎข้อบังคับของหมู่บ้านที่ปฏิบัติ จำนวน 2 คน อายุ 40 ปี และอายุ 30 ปี
- 8) ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติชุมชน สภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชน วัฒนธรรมและวิถีชีวิต อาชีพ ความต้องการของชุมชน บทบาทการมีส่วนร่วมของแต่ละคนในชุมชน จำนวน 13 คน อายุระหว่าง 38-70 ปี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชนดังต่อไปนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ เทปบันทึกเสียง แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง และการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง โดยประเด็นคำถามต้องตอบวัตถุประสงค์ให้ได้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนที่สามารถรักษาความปลอดภัยตนเอง
2. เพื่อศึกษารูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชนเป้าหมาย

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เทคนิคในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพดังนี้

1. การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยได้ทำการเข้าสู่พื้นที่ที่ได้รับคำแนะนำจากผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครรักษาความปลอดภัย และชาวบ้าน ในเรื่องรูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชน เน้นการพูดคุยแบบกันเองพร้อมที่จะพูดคุยและให้สัมภาษณ์
2. การเก็บข้อมูลทุติยภูมิ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพทั่วไปของชุมชนที่สามารถรักษาความปลอดภัยตนเอง และรูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชนเป้าหมาย ได้แก่ เป็นการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับบริบทของชุมชนในทุก ๆ ด้าน ที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบรักษาความปลอดภัยของชุมชนเป้าหมายซึ่งได้ข้อมูลจากห้องสมุดชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล ฯลฯ การสืบค้นข้อมูลทาง Internet และจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
3. การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อสืบค้นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชน รูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชน

3.1 กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน

3.2 กลุ่มรักษาความปลอดภัย ได้แก่ ชุกรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) ชุคอาสา รักษาหมู่บ้าน (อรบ.) อาสาสมัครเจ้าหน้าที่โครงการ (อส.ชรบ.)

3.3 กลุ่มชาวบ้านในชุมชน ได้แก่ ผู้อยู่อาศัยในชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาวิธีเชิงคุณภาพทั้งทางทุติยภูมิ ปฐมภูมิ การสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งการสัมภาษณ์ทั้งสองแบบจะเลือกใช้วิธีการสุ่มเชิงทฤษฎี

การวิเคราะห์ข้อมูล

ภายหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในแต่ละระยะ ซึ่งผู้วิจัยก็จะทำการตรวจสอบข้อมูลเป็นระยะ ๆ ด้วยการให้ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ทำการศึกษานั้น เป็นผู้ตรวจสอบและรับรองความถูกต้องด้วยการอ่านข้อมูลดังกล่าวซ้ำอีกครั้ง พร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วง หรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งในการตีความข้อมูลใหม่ในลักษณะนี้นั้นจะทำให้เกิดผลคืออย่างยิ่งต่อการรับรองความน่าเชื่อถือของข้อมูลเพราะช่วยให้เกิดแง่มุมมองของข้อมูลใหม่ เนื่องจากในการตีความข้อมูลเก่าโดยเฉพาะการวิเคราะห์ชุมชนของผู้วิจัย ซึ่งอาจเป็นผู้มีประสบการณ์ในการวิจัยน้อยหรืออาจไม่รู้คุณลักษณะของวัฒนธรรมและระบบสังคมที่เข้าไปศึกษาดีพอ อาจเป็นผลให้ได้รับข้อมูลที่ไมถูกต้องหรือไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร โดยในการดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยจะกระทำเป็นระยะ ๆ โดยจะกระทำทุกครั้งทีสิ้นสุดการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละวัน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เปรียบเทียบหาความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง และทำการจัดหมวดหมู่จำแนกประเภทข้อมูลอย่างเป็นระบบทุก ๆ ประเด็น แล้วนำมาเปรียบเทียบความเหมือนและแตกต่างในคุณภาพหรือคุณสมบัติของข้อมูล ซึ่งเมื่อได้ข้อสรุปที่เป็นลักษณะร่วมและแตกต่างของข้อมูลชุดนั้น ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีดังกล่าวข้างต้น เพื่อเป็นการยืนยันและเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นก็จะดำเนินการสรุปเป็นผลการวิจัย เพื่อจะได้นำเอาองค์ความรู้เหล่านี้มาอธิบายปรากฏการณ์

การสรุปบทเรียนหรือการประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง ซึ่งจะนำไปประกอบการวางแผนการดำเนินกิจกรรมในครั้งต่อไป รวมถึงการนำไปประกอบการวิเคราะห์สรุปผลขั้นสุดท้ายของการวิจัย

1. นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมทั้งหมดจัดเป็นหมวดหมู่
2. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการศึกษาโดยตรวจสอบกับข้อมูลรายงานเอกสารทางด้านวิชาการ
3. ประมวลสังเคราะห์เนื้อหาจากการศึกษาทั้งหมด
4. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ตามวัตถุประสงค์ที่ศึกษาในเชิงเหตุและผล
5. เขียนผลการศึกษาในลักษณะบรรยายและพรรณนา
6. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยชุมชนเพื่อแก้ไขและยืนยันความถูกต้องก่อนจัดทำรูปเล่มวิทยานิพนธ์
7. ตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหาของผลการศึกษาด้านวิชาการ โดยปรึกษาผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องและจัดทำรูปเล่มวิทยานิพนธ์